

Soroka R. S. Trends in tax revenues of local budgets

The article describes aspects of the mechanism of local budgets in Ukraine through a detailed analysis of the structure of local budgets in Ukraine. The tendencies of income of local budgets in Ukraine for 2010–2013 period, general and tax revenues as determining their sources in particular are examined. The role of tax revenues in the formation of revenues of local budgets is emphasized.

Revenues, which are formed in the process of social reproduction and mobilized local government revenues as an administrative-territorial unit are financial basis of local government. According to the budget classification (for subject-target basis) local revenues are divided into the following classification groups: tax revenues; non-tax revenues; income from capital transactions; trust funds; official transfers. The composition and structure of local budgets, trends in the structure of local revenues for the period 2010–2013 and its changes due to the adoption of the Budget Code of Ukraine in 201 are analyzed. The analysis of local budget revenues of Ukraine for 2010–2013 period shows their dependence on one source – tax revenues.

The local budget funds are received from the collection of national taxes and local taxes and fees. Among tax revenues are the most important tax on personal income and corporate income tax communal ownership. Among the charges associated with the use of natural resources, the greatest fiscal role of the land tax is underlined. The analysis shows that the role of tax on personal income, as an instrument of fiscal revenues to local budgets can not be overemphasized. The share of the tax revenues of local budgets in 2013 was 62,07%, while the GDP – 4,49%.

On the basis of this analysis it is showed that local revenues are the basis of the financial base of local governments and the main directions of strengthening the financial base of local budgets.

Key words: *local budgets, revenues, tax revenues, income dynamics, areas of improvement.*

Стаття надійшла 14 жовтня 2014 р.

УДК 330.34(314:33)

Р. І. Тринько

**ДЕМОГРАФІЧНІ ФАКТОРИ РОЗВИТКУ
ЕКОНОМІКИ ЛЬВІВЩИНИ**

Окреслено важливість людського капіталу для економічного розвитку. Взаємозв'язок обсягу роздрібного товарообігу на одного жителя та демографічного навантаження проаналізовано за допомогою графічного методу, рангової кореляції (за коефіцієнтом рангової кореляції Спірмена) та статистичних групувань. За результатами здійсненого аналізу визначено демографічні фактори, які гальмують економічний розвиток. Запропоновано способи скорочення показника демографічного навантаження (нарощування чисельно-

сті населення у віці 15–64 роки). Визначено роль транспортного та фактора географічного положення у соціально-економічному розвитку районів Львівської області. Окрім того, проаналізовано некоректне подання необхідної для досліджень інформації у статистичних збірниках, зокрема щодо вилучення окремих міст із загального інформаційного простору районів, до яких вони належать, що і викривляє представлені дані.

Ключові слова: демографія, демографічне навантаження, людський капітал, економічний розвиток, роздрібний товарообіг, малі підприємства, рангова кореляція.

Постановка проблеми. Незалежно від суспільно-політичного устрою країни, її ефективного чи кризового розвитку, вдалих чи провальних економічних реформ, трудовий потенціал досі є не лише важливою складовою ресурсного потенціалу країни, галузі чи окремого функціонального суб'єкта господарювання, а й основною продуктивною силою розвитку суспільного виробництва.

На визначальну роль людського капіталу вказують багато авторів, зокрема В. С. Дієсперов. Він зауважує, що «в організації економічного механізму підприємства переоцінюється роль фізичного та грошового капіталу. Сучасними економічними теоріями робоча сила визнана людським капіталом, вартість якого є визначальною» [2, с. 77].

На унікальність людини у формуванні передумов інноваційного розвитку наголошує О. Завгородня. Вона вважає, що «найвагомішим рушійним фактором економічної динаміки з другої половини ХХ ст. є технологічні зміни, що втілюються в інноваційних процесах, а основним ресурсом розвитку – інформаційно-інтелектуальні технології, що знімають проблему обмеженості ресурсів, відкривають принципово нові горизонти для зростання продуктивності праці і, найголовніше, змінюють у системі економічних координат місце і роль людини – унікального генератора інноваційно-інновативних ідей (підкреслено нами)» [3, с. 37].

На особливій ролі людського капіталу в економічному розвитку наголошує і В. М. Франчук: «У провідних країнах світу людський капітал помітно підсилює конкурентні позиції працівників: чим він значніший, тим вищі економічна активність, зайнятість; менший ризик потрапити в безробітні та коротша тривалість перебування в цьому статусі; більші заробітки й ширший доступ до привабливих робочих місць; інтенсивніші професійна і територіальна мобільність» [6, с. 124–125].

Стан дослідження. Демографічним аспектам як носіям людського капіталу присвячено низку праць таких авторитетних науковців, як О. А. Бугуцький, В. С. Дієсперов, В. І. Куценко, Е. М. Лібанова, І. В. Прокопа, Л. О. Шепотько, В. В. Юрчишин, К. І. Якуба та ін.

Однак, на нашу думку, в економічній літературі не отримав належного висвітлення кількісний зв'язок між якістю людського капіталу та економічним розвитком територій (регіонів), що і є **метою** статті.

Виклад основних положень. У публікації як показник якості людського капіталу прийнято демографічний показник – коефіцієнт демографічного навантаження, який визначається як чисельність населення у віці 65 років і більше в розрахунку на 1000 населення у віці 15–64 роки. Як результативні показники прийнято обсяг роздрібного товарообігу підприємств на одну особу та чисельність малих підприємств на 10 тис. наявного населення. Обсяг роздрібного товарообігу як показник економічного розвитку нами прийнято з тих міркувань, що, як зазначає І. В. Височин, «обсяги залучення грошових доходів споживачів, розмір і структуру суспільних потреб, масштаби та ступінь задоволення на товари, рівень життя, матеріального та культурного добробуту населення країни дозволяють оцінити обсяги та структура роздрібного товарообігу, який, за визначенням Н. В. Стасюк, становить комплексну систему соціально орієнтованих економічних відносин суспільного відтворення на стадії обміну грошових доходів населення на споживчі товари. Саме у такому трактуванні наголошується на виконанні товарообігом найважливішої соціальної функції – підвищення добробуту та якості життя населення, а в підсумку – і здоров'я нації» [1, с. 35]. Соціально-економічну місію роздрібного товарообігу проілюструємо за допомогою рис. 1.

Щодо показника якості трудового потенціалу, то показник демографічного навантаження, на нашу думку, відображає його потенційні можливості, які можуть реалізуватись у таких показниках, як продуктивність праці, відкриття власної справи. Малі підприємства виступають як фактори активізації економічної діяльності, підприємницької діяльності та формування людей з новою ідеологією мислення.

Необхідні розрахунки із дослідження впливу демографічного фактора на економічний розвиток регіонів здійснимо за матеріалами щодо Львівської області за 2013 рік. Відповідна інформація міститься у збірнику «Статистичний щорічник Львівської області за 2013 рік» (частина II) (Львів, 2014. – 262 с.).

Дещо критично слід оцінити некоректне подання матеріалів у згаданому статистичному збірнику, підготовленому Головним управлінням статистики у Львівській області.

Річ у тому, що основна частина інформації подається за адміністративними районами. Щодо п'яти районів в окремих позиціях подається інформація стосовно міст, які виключаються із загального інформаційного простору району.

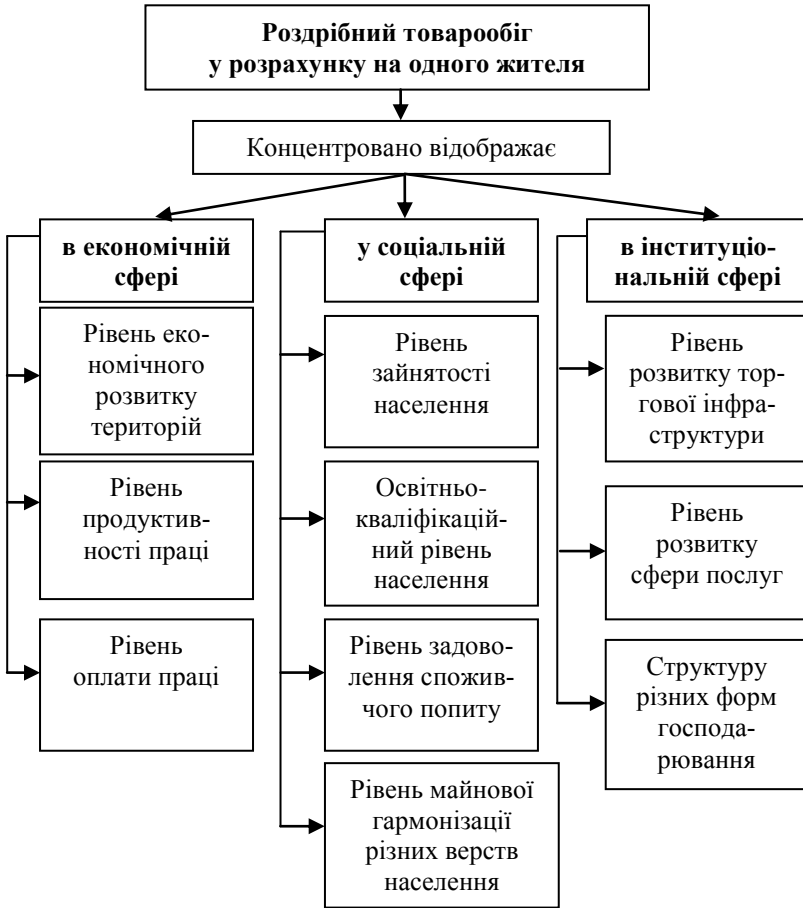
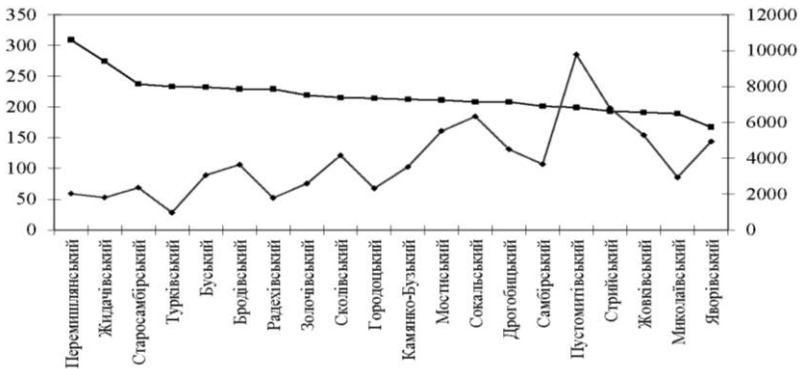


Рис. 1. Соціально-економічна роль роздрібногo товарообігу

Так, із загального інформаційного простору Дрогобицького району окремо подається інформація щодо таких міст, як Борислав, Дрогобич, Трускавець, із інформаційного простору Миколаївського району окремо подається інформація стосовно Нового Роздолу. Стрийський район подається без інформаційного потенціалу м. Стрий та Моршин, Самбірський – без м. Самбір, Сокальський – без м. Червоноград. Очевидно, що не потребує особливого доведення алогічність подання інформації щодо окремих районів без інформації про міста, які

знаходяться на території району. Для порівняння інформації щодо районів нами здійснено відповідні перерахунки.

За показником демографічного навантаження перше місце посідає Перемишлянський район – 309 осіб (на 1000 населення у віці 15–64 роки), а найнижче – Яворівський – 167 осіб. Залежність між показником демографічного навантаження та обсягом роздрібного товарообігу на одного жителя ілюструється графіком (рис. 2).



—□— демографічне навантаження (населення у віці 65 р. і більше в розрахунку на 1000 осіб населення у віці 15–64 р.), осіб

—◆— товарообіг в розрахунку на 1 жителя, грн.

Рис. 2. Демографічний фактор активізації економічної діяльності в районах Львівської області, 2013 р.

З метою знаходження кількісної залежності між показником демографічного навантаження та обсягом товарообігу на душу населення нами здійснено відповідні розрахунки із визначення рангової кореляції (таблиця 1).

Використавши формулу для обчислення коефіцієнта кореляції рангів Спірмена, одержимо:

$$r = 1 - \frac{6 \cdot 366}{20(20^2 - 1)} = 1 - \frac{2196}{20 \cdot 399} = 1 - \frac{2196}{7980} = 1 - 0,2752 = 0,7248.$$

Величина коефіцієнта кореляції рангів підтверджує високий рівень залежності між величиною демографічного навантаження та обсягом роздрібного товарообігу на одного жителя Львівської області.

Коефіцієнт кореляції рангів дає підстави стверджувати, що у 72 випадках із 100 величина роздрібного обігу на одного жителя визначалася фактором демографічного навантаження. Найгірший показник демографічного навантаження у 2013 році був у Перемишлянському районі. На 1000 населення у віці 15–64 роки тут припадало людей у віці 65 років більше 309 осіб, що в 1,8 рази більше, ніж у Яворівському районі, де мінімальний рівень демографічного навантаження становив 167 людини, за середнього в області – 218.

Таблиця 1

Вихідні та розрахункові дані для обчислення коефіцієнта кореляції рангів Спірмена, 2013 р.

№ з/п	Назва району	Демографічне навантаження		Обсяг товарообороту на одного жителя		Розрахункові граfi	
		чоловік	місце (а)	грн.	місце (в)	а-в	(а-в) ²
1.	Перемишлянський	309	1	2018	4	-3	9
2.	Жидачівський	274	2	1802	3	-1	1
3.	Старосамбірський	237	3	2350	6	-3	9
4.	Турківський	233	4	961	1	3	9
5.	Буський	232	5	3045	9	-4	16
6.	Бродівський	229	6	3637	11	5	25
7.	Радохівський	229	7	1781	2	5	25
8.	Золочівський	219	8	2585	7	1	1
9.	Сколівський	215	9	4153	13	-4	16
10.	Городоцький	214	10	2311	5	-5	25
11.	Кам.-Бузький	212	11	3509	10	1	1
12.	Мостиський	211	12	5510	17	-5	25
13.	Сокальський	208	13	6323	18	-5	25
14.	Дрогобицький	208	14	4487	14	0	0
15.	Самбірський	201	15	3656	12	3	9
16.	Пустомитівський	199	16	9770	20	-4	16
17.	Стрийський	193	17	6777	19	-2	4
18.	Жовківський	191	18	5274	16	2	4
19.	Миколаївський	189	19	2928	8	11	121
20.	Яворівський	167	20	4924	15	5	25
Разом		4370	–	77801	–	+36	366
Середнє значення		218,5	–	3890	–	-36	

За високим показником демографічного навантаження приховується низка негативних факторів, які гальмують економічний розвиток:

по-перше, несприятлива вікова структура населення виступає одним із факторів порівняно низької економічної активності населення;

по-друге, відповідно нижча чисельність працездатного населення, з переважною чисельністю людей пенсійного віку виступає фактором нижчої їх продуктивності праці;

по-третє, в районах із високим показником демографічного навантаження виникає нижча ділова мобільність населення, що в результаті відображається у нижчому рівні роздрібного товарообороту як одного із концентрованих індикаторів соціально-економічного розвитку району.

Це підтверджується конкретними прикладами соціально-економічного розвитку окремих районів Львівської області. За найвищого демографічного навантаження у Перемишлянському районі (309) на одного жителя роздрібний товарооборот становив у 2013 р. 2018 грн, тоді як у Яворівському районі, де показник демографічного навантаження був найнижчий (167), на одну особу обсяг товарообігу становив відповідно 4924 грн, або був у 2,4 рази вищий.

У 2013 р. лише у п'яти районах показник демографічного навантаження був нижче 200 осіб: Пустомитівському – 199, Стрийському – 193, Жовківському – 191, Миколаївському – 189 та у Яворівському – 167. У середньому у цих п'яти районах демографічне навантаження становило 188 за середнього в області – 218. Можна вважати, що в області можливим показником зниження демографічного навантаження є коефіцієнт на рівні 0,15–0,16.

Зниження демографічного навантаження на 0,15–0,16 (або на 15–16%) означає не фізичне скорочення населення старше 65 років, а систематичне нарощування чисельності населення у віці 15–64 роки, а це сприяло б відносному (а не абсолютному) скороченню показника демографічного навантаження.

Цього можна досягти через:

- скорочення еміграційних потоків населення;
- диверсифікації виробництва, особливо в сільській місцевості, і за рахунок цього скорочення безробіття і підвищення зайнятості населення;
- спрощення порядку відкриття приватного бізнесу;
- здешевлення кредитів;
- відновлення соціальної інфраструктури та поліпшення екологічної ситуації;
- поліпшення якості та розширення будівництва доріг як основного фактора зростання ділової активності та трудової зайнятості.

Про те, що соціально-економічний розвиток районів Львівщини значною мірою визначається транспортним фактором, свідчить досвід двох гірських районів – Сколівського та Турківського. Як відомо, у Сколівському районі за демографічного навантаження у 2013 р. 215 осіб на одного жителя обсяг роздрібного товарообігу становив 4153 грн і був вищим порівняно із середнім обласним (3890 грн) на 6,8%, а із середнім у Турківському районі був вищий у 4,3 рази. Транспортний фактор на території Сколівського району формував підвищений попит на товари та послуги, а кращий демографічний стан населення намагався його задовольнити шляхом створення широкої мережі малих підприємств, яких у районі у 2013 р. у розрахунку на 10 тис. населення було 29, тоді як у Турківському районі таких підприємств було лише 11 на 10 тис. населення, або на 62% менше.

Роль транспортного та фактора географічного положення певною мірою ілюструється і роботою Стрийського та Самбірського районів. Стрийський район, як і Сколівський, перетинає міжнародна траса Київ–Чоп. У Стрийському районі на 10 тис. населення у 2013 р. було 45 малих підприємств, у Самбірському – 36 або на 20% менше. У Стрийському районі високий попит на товари і послуги формувало м. Стрий, з 59,8 тис. населення та курортне місто Моршин, з 6,0 тис. населення, тоді як у м. Самбір проживає 34,9 тис. населення, що становить лише 53,0% від загальної чисельності населення міст Стрий та Моршин.

Міжнародна траса та курортне м. Моршин формували порівняно з Самбірським районом підвищений попит на товари та послуги, внаслідок чого обсяг роздрібного товарообігу у Стрийському районі на душу населення становив 6777 грн при 3656 грн у Самбірському районі, або на 46% менше, ніж у Стрийському.

Відтак можна зробити висновок, що кращий демографічний стан населення окремих районів Львівської області стимулює вищу ділову активність і мобільність населення, а це в результаті відображається у показнику роздрібного товарообігу на душу населення, який акумулює соціально-економічне зростання окремих районів області.

З метою відстеження залежності економічного розвитку районів Львівської області від демографічного навантаження нами всі райони були розміщені у спадаючому ранзі за цим показником. Використовуючи метод рівних частин (однакове число спостережень), нами було утворено 4 групи по п'ять районів у кожній. Результати групування викладені в таблиці 2.

**Вплив демографічного навантаження на розвиток
малого підприємництва та соціально-економічний розвиток
районів Львівщини, 2013 р.**

	Групи районів за показником демографічного навантаження, осіб на 1000 осіб населення	Число районів	Середній рівень демографічного навантаження		Кількість малих підприємств на 10 тис. населення		Обсяг роздрібного товарообороту на 1 жителя	
			чол.	%	од.	%	грн	%
1.	309–232	5	257	100,0	32	100,0	2035	100,0
2.	229–214	5	221	86,0	37	115,6	2893	142,2
3.	212–201	5	208	80,9	43	134,4	4697	230,8
4.	199–167	5	188	73,1	54	168,7	5934	291,6
По області		20	218	84,5	42	131,2	3890	191,1

Якщо наведений на рис. 2 графік ілюструє загальну тенденцію зростання соціально-економічного розвитку районів Львівщини із зниженням демографічного навантаження, коефіцієнт кореляції рангів підтверджує порівняно високий рівень взаємозв'язку між указаними показниками (0,72), то матеріали таблиці 2 підтверджують зроблені нами узагальнення, демонструючи певний тип кількісних взаємозалежностей, які можуть стати основою формування відповідних економічних законів. У кількісному вираженні матеріали таблиці 2 підтверджують, що кожний відсоток зниження демографічного навантаження (а це рівнозначне оздоровленню демографічної ситуації) супроводжується розвитком ділової активності населення районів області, яка реалізується у зростанні на 2,56% чисельності малих підприємств; відповідно один відсоток зниження демографічного навантаження забезпечує приріст обсягу роздрібного товарообігу на одного жителя на 7,1%.

Оздоровлення демографічної ситуації на користь зростання чисельності економічно активного населення сьогодні виступає важливим чинником активізації соціально-економічного розвитку районів. Як свідчать наведені нами матеріали економічної діяльності районів Львівської області, кращі економічні результати районів досягаються за одночасного оздоровлення демографічної ситуації та розвитку підприємництва. Це підтверджується і практикою, і результатами дослідження окремих науковців.

Оцінюючи розвиток інституціонального середовища розвитку підприємництва, О. В. Коваленко зауважує: «Підприємницька активність населення – один із визначальних чинників економічного зростання, тому оцінювання внеску малого і середнього підприємництва

в економічний розвиток країни – це важливе завдання економічних досліджень» [4, с. 161].

Якщо у Львівській області чисельність малих підприємств у 2013 р. в розрахунку на 10 тис. населення становила 42 одиниці, то у Дрогобицькому – 64, Пустомитівському – 86 або в 1,5–2 рази більше. Це свідчить про те, що Львівщина реально може подвоїти чисельність малих підприємств. А це означало б додаткові робочі місця, новий імпульс активізації соціально-економічного розвитку районів області. За рівнем розвитку малого підприємництва суттєво відстають такі райони, як Мостиський – 34, Сокальський та Самбірський – по 36 на 10 тис. населення. Однак на шляху розвитку малого підприємництва є чимало перешкод, які стримують позитивні тенденції в соціально-економічному розвитку. Це: злочинність і корупція; безпека бізнесу; кваліфікація підприємств і мотивація найманих працівників; надійність і якість ринкової інфраструктури; недосконалість податкового законодавства; політична нестабільність; практично стан війни на Сході України.

У статті ми проаналізували лише один із найменш досліджених факторів соціально-економічного розвитку районів, тобто демографічне навантаження особами старше працездатного віку. Поліпшення демографічної складової людського капіталу через зростання чисельності економічно активного населення реалізується, як довели результати публікації, в кількісному зростанні малого бізнесу, що, своєю чергою, сприяє формуванню найбільш стабільного суспільного прошарку населення – середнього класу.

Висновки. Поміщена в «Статистичному щорічнику Львівської області за 2013 рік» інформація в окремих таблицях є не зовсім коректною, оскільки щодо окремих районів вона подається без великих міст, які знаходяться на їх території, внаслідок чого порушується база порівняності районів.

З метою усунення вказаного недоліку доводиться вдаватись до спеціальних додаткових розрахунків. Через відсутність у статистичній інформації даних про регіональний валовий продукт, як результат соціально-економічного розвитку районів нами використано обсяг роздільного товарообігу в розрахунку на одного жителя.

Як фактор (дестабілізуючий) соціально-економічного розвитку нами обрано показник демографічного навантаження особами старше працездатного віку.

Зниження негативного впливу високих показників демографічного навантаження досягається не абсолютним його скороченням, а відносним – за рахунок зростання чисельності населення у віці

15–64 роки. Графічний метод візуально, а коефіцієнт рангової кореляції та результати аналітичного групування підтверджують кількісно тісний взаємозв'язок між показником демографічного навантаження та рівнем соціально-економічного розвитку районів Львівської області.

Позитивна динаміка соціально-економічного розвитку районів синхронно супроводжується наростанням розвитку малого підприємства.

1. Височин І. В. Роздрібний товарооборот підприємств як індикатор соціально-економічного розвитку України / І. В. Височин // Економіка України. – 2013. – № 7. – С. 34–43.

2. Дієперов В. С. Соціальні аспекти організації сільськогосподарських підприємств / В. С. Дієперов // Економіка АПК. – 2014. – № 1. – С. 45–52.

3. Завгородня О. Структурна динаміка як фактор інноваційного розвитку національної економіки / О. Завгородня // Економіка України. – 2004. – № 11. – С. 34–42.

4. Коваленко О. В. Сучасні методи оцінки інституціонального середовища розвитку підприємництва / О. В. Коваленко // Економіка АПК. – 2011. – № 10. – С. 157–161.

5. Статистичний щорічник Львівської області за 2013 рік. – Львів: Головне управління статистики у Львівській області, 2014. – 262 с.

6. Франчук В. М. Розвиток сільських територій як запорука формування людського капіталу / В. М. Франчук // Економіка АПК. – 2011. – № 10. – С. 124–128.

Тринько Р. И. Демографические факторы развития экономики Львовщины

Сделан акцент на важности человеческого капитала для экономического развития. Взаимосвязь объема розничного товарооборота на одного жителя и демографической нагрузки проанализированы с помощью графического метода, ранговой корреляции и статистических группировок. По результатам проведенного анализа определены демографические факторы, тормозящие экономическое развитие. Предложены способы сокращения показателя демографической нагрузки (наращивание численности населения в возрасте 15–64 лет).

Определена роль транспортного фактора и фактора географического положения в социально-экономическом развитии районов Львовской области. Кроме того, оказано на некорректную подачу необходимой для исследований информации в статистических сборниках из-за исключения отдельных городов из общего информационного пространства районов, к которым они относятся, что и искажает представленные данные.

Ключевые слова: демография, демографическая нагрузка, человеческий капитал, экономическое развитие, розничный товарооборот, малые предприятия, ранговая корреляция.

Trynko R. I. Demographic factors of economic development in Lviv region

At the article there are marked that regardless of the socio-political system of the country, its effective or potential critical development of labor was and is not only an important part of the resource potential of the country, industry or individual functional entity, but the main productive force of the development of social production. There were studied the views of some scientists to the value of human capital for economic development at the article. The quality of human capital has been estimated by the coefficient of demographic burden (which was defined as the population aged 65 and over per 1000 population aged 15–64 years). The level of economic environment is viewed through indicators of retail turnover of enterprises per capita and the number of small businesses per 10 thousand of population.

In addition, there was analyzed incorrect supply of information needed for research in statistical digests, including the removal of some cities from common information space to which they belong, which distorts the data. Relationship of retail turnover per capita and population pressure were analyzed by using the graphical method, rank correlation (by Spearman's rank correlation coefficient) and statistical groupings. By the results of the analysis the demographic factors that impede economic development were defined. Ways of reducing population pressure index (increase in population aged 15–64 years) were proposed. The role of the transport factor and factor of geographical position in the socio-economic development were defined for Lviv oblast.

The results of the analysis concluded that the best demographic condition of population of some areas of Lviv region stimulates higher business activity and mobility, which ultimately is reflected in the index of retail turnover per capita, which accumulates the socio-economic growth in some areas of region.

Key words: *demography, demographic burden, human capital, economic development, retail trade, small businesses, ranks correlation.*

Стаття надійшла 23 жовтня 2014 р.

УДК 338.439.5

О. В. Федик

МЕТОДИЧНІ ПІДХОДИ ДО ВИБОРУ КАНАЛІВ ЗБУТУ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЇ ПРОДУКЦІЇ ГОСПОДАРСТВАМИ НАСЕЛЕННЯ

Розглянуто основні критерії вибору каналів збуту сільського сподарської продукції господарствами населення. Запропоновано методика визначення вагомості критеріїв у виборі каналів збуту на підставі здійсненого опитування власників господарств населення. Узагальнено особливості впливу систем сервісних, постачальницько-збутових і соціально-побутових послуг